

Představujte si, že to, o čem se ve hře hovoří, se skutečně stalo. Je to nejlepší prostředek, jak otužit a rozprostranit svou představivost, jak změnit fantazírování ve fantazii. Jako by účastníci scény byli vaši dobří známí, a vy se na ně - ve skutečnosti - díváte.

„Doopravdy“ je nejmagičtější pojem herectví! „Doopravdy“ přitahuje pravdu a slibuje báseň. Přehánění, parodování nebo ilustrování, stejně jako opakování toho, co je napsáno, co je ve slovech a co v nich nemůže nebýt, slibuje jen špatnou podívanou.

„Doopravdy“ znamená jednat, dosahovat, jít za přáním figury.

Gestace figury, její viditelný pohyb, by měly být výmluvné, sdělné, plastické. Neopakovat, co vyjadřují jiné prostředky, neilustrovat, nepopisovat, nevykládat a neinstruovat.

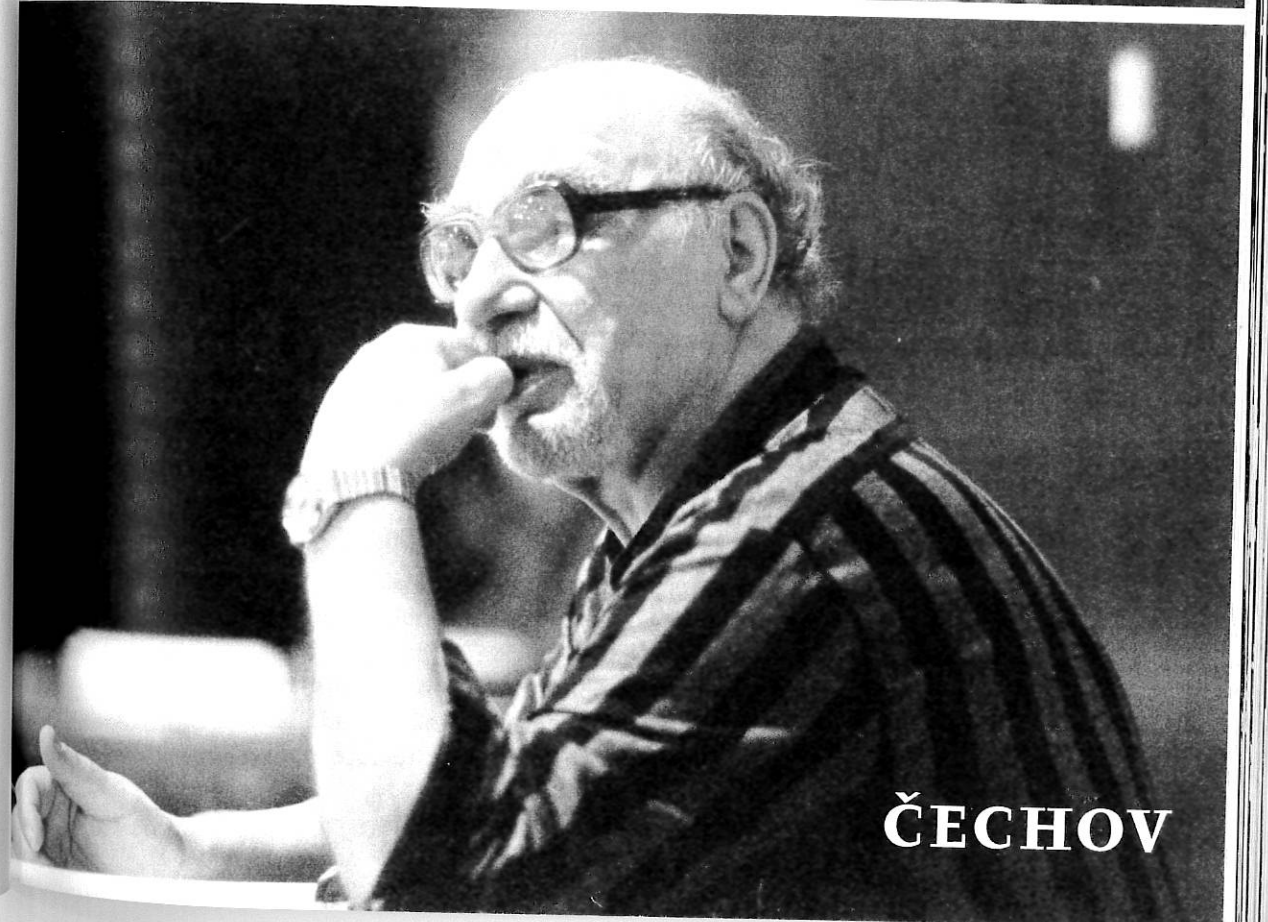
Pravdivé jednání figury nevznikne prostým součtem, zřetěžením částí, jak je provede herec zpočátku. To je jen orientace, dotyk, který slouží vstupu na pravou půdu.

Osobité jednání vznikne až organickým tvořivým umocněním, bytostným uzřením, objevením celku postavy. Odhalením, uskutečněním ve vlastním těle i duši, ve svalech i myšlenkách.

Jde nám o herecký projev, který by měl vypadat (jak procesem vzniku, tak ve výsledku) jinak, než jsme dosud byli zvyklí. Jinak - i když jde jen o poobrácený způsob práce.

Ale jak *nový* je i zvyklý předmět - vidíme-li jej z druhé strany!

Kdykoli vstupuji se svými „jistotami“ do světa Čechovova, mám pocit, že jeho postavy rentgenují všechny mé dosavadní zkušenosti a promítají je v kritickém zvětšení na horizont, který nás obklopuje. Dochází k vyčítavým krátkým spojením, oba světy se prostupují a prudké Čechovovo světlo nutí k poctivým a úporným otázkám po základních hodnotách a smyslu lidské existence.

Čechov je mi THEATREM MUNDI, jinotajem divadla, jeho hrdostí, jeho aristokratickým erbem. Dodnes jsem se nenaučil přiblížit se k němu klidně, „jako profesionál“.

Přeháním; vědomě. Čechov je můj cyranovský nos, moje podivínství, směšnost, moje hrdost, slabost i síla, moje osamělost, dramaturgický idol, můj divadelní osud...

Za který konec uchopit „rozbor“ Čechovovy hry, když látka se jmenuje člověk, láska...?

Lze se tu opřít o melodramatičnost vyřezávanou skalpelem z živých těl, o vaudevillové stříhy prováděné bolestí, zoufalstvím a studem, o montáž monotónních pocitů? Pro hereckou práci by to byla opora krajně nebezpečná, neboť skladbu látky musí brát herec „po líci“, nemůže ukazovat „rub“, kde je vidět, jak je tkána a sešívána.

V jeho hrách je samý obsah, obsahu je víc než slov. Nedovedu ta slova „rozebírat“, a když musím, stydím se vždy znovu za hrubost, křivdu na životě, jímž je jeho hra.

Velký autor jako Čechov zůstává velký, i když jeho dílo analyzujeme z jiných než uměleckých perspektiv. Nejen že obstojí, ale řekne své i mírám a vahám filozofickým, sociologickým, psychologickým (epizody, z nichž skládá své hry, mohou zároveň sloužit jako příklady z učebnice psychologie). Ale především jsou částí mohutného uměleckého obrazu, přesahujícího podobná omezení.

Čechov nezapíral pravdu, nepodváděl, neupravoval, nezkrášloval, neočerňoval. Jeho umění je cizí všechen volní nátlak. I takový, o němž - často sebekriticky - vypovídá sám, i takový, jaký mu přičítají jeho vykladači, i takový, kterému se nedovede ubránit ve svých letmých formulacích.

Nevěřil na apriorní cíle umění, ani na funkci tzv. velkých myšlenek, třebaže se tím stále zabýval. Svůj druhý, vyšší umělecký plán prezentuje mnoha způsoby, ale nikdy jej nenabízí jako

na jarmarku. Nevztyčuje prst, vztyčuje fakta. Kazateli největších, spásonosných „pravd“ jsou u něho výhradně optimističtí horlivci, pološílenci a blázni, mluvkové nebo lidé stojící na okraji společnosti. Čechov asi příliš nevěřil verbálním „činům“.

Každá Čechovova hra končí otázkou. A my se ptáme: Proč právě takový závěr, a ne nějaký jiný? Čechov nás nekonečně zneklidňuje tím, že nikdy a nikde nedává definitivní odpověď. Nezná ji. Nezná ji, protože taková odpověď neexistuje.

Hledání neexistujících odpovědí...

Divadlo by nemělo dávat odpovědi; má jen klást otázky, věčné otázky naší existence...

V pokusech o zařazení Čechova docházelo za jeho života k mnohým nepochopením.

(Ironická pointa: na vagonu, v němž přivezli do Moskvy jeho rakev, byl napsán „Ústřice“. To se mu děje podnes.)

Dramatik Čechov uměl napsat to, co chtěl, pro co se rozhodl, a uměl to napsat přesně, přirozeně, poznatelně. (Nelze ho opravovat libovolným, náhodným vyzdobováním.)

My se do něho vejde snadno, on do nás sotva.

Abychom pronikli do Čechova, musíme se vzdát všech stereotypů, literárních klišé a především klišé jevištních. Musíme jen číst, objevovat život jeho postav a známky jejich osudů v každém slově, pauze, mlčení, ve zdánlivě nic neznamenajícím žvatlání. U Čechova má smysl a obsah všechno.

Opakuju to stále znovu a budu to opakovat vždycky; už tolik let se zabývám Čechovem - a nepřestávám žasnout, jak je nevyčerpatelný, bezedný. A nacházím v něm stále nové a nové hloubky, které mě někdy až děsí...

Čechov špatně snáší „normální divadlo“; běžnou hereckou práci nesnáší vůbec.

Čechovovi lidé se ničím necpou do hercovy pozornosti, nedají se chytit do žádných pastí. Jde jim, stejně jako v jejich pomyslném a přece tak skutečném životě, o srozumění, vášnivý vztah, velkou lásku, hluboké pochopení...

Zdrženlivý a životu tak věrný básník, jako je Čechov, nutí režii i herce k pohledu z největší možné vzdálenosti. Co se stalo mezi Konstantinovým prvním vyznáním a jeho výstřelem na konci hry? Mezi Veršininovým *miluju, miluju...* a jeho útekem do čela odcházejícího pluku? Mezi Ivanovovým *začít znovu* a jeho výstřelem? Nic se „nestalo“ - jen to, že figury zůstaly své, věrné svým přáním a touhám, jenom zdánlivě nevinná semena vyrostla a dožrála.

Čechov ctí důsledně charakter a vztahy figur; jemně a nenápadně určují podobu jejich aktivity. Charakteru a vztahům podřizuje obecnější možnosti situace - často ji vlastně zaplňuje pouhým faktem, že se figury setkají.

Čechovův člověk stojí uprostřed objektivních protikladů, rozporů, a jeho individuální vůle je vůči nim (vůči životu, jaký je) bezmocná.

Dramatický konflikt v běžném slova smyslu u Čechova téměř neexistuje. Tím silnější je náboj konfliktních individuálních stavů, krystalizujících z přání postav, jež zůstává nesplněno nebo je nesplnitelné, z přání, které je hnací silou jeho postav.

Jak bohatá a zvláštní skutečnost se tu hlásí o své, jak pevně a hluboko musejí být herci ve figurách a v jejich světě, aby se mohli ozvat přirozeně a naplno. Jak těsná, bezprostřední tu musí být souhra!

Zvykli jsme si na sotva znatelné spojení mezi postavami hry a autorem. Jako by Čechovovi lidé žili nezávisle na dramatikovi. Autor tu nezasahuje viditelně; zdá se, že nechává postavy jednat svobodně - a jednání postav odpovídá jejich charakterům.

Činy, záměry, pocity a představy Čechovových lidí jsou spleť, náročně zpropojované se skutečností reálnou i fiktivní. Jejich vnější jednání je v nepřímém a komplikovaném vztahu k vnitřním pohnutkám. Jako by Čechov napodobil ve svých hrách bezbřehou rozlehlost každodenních lidských vztahů, zvyklostí a zkušeností.

Sám zůstává v pozadí, mluví za něho jeho postavy.

A třebaže je v každé z nich přítomen, jeho ukončený názor neobjevíme ani v úhrnu všech dílčích stanovisek.

Byl přísný a neúplatný - psal skalpelem. To by mělo osvěcovat vztah herců k jeho postavám. Autorův vztah není nikdy sentimentální,